

В статье проанализировано технико-экономическое состояние и функционирование железнодорожного транспорта как конкурентноспособной отрасли. Рассмотрены перспективные направления инвестирования железнодорожного транспорта. Выделены приоритетные направления вложения инвестиционных ресурсов для дальнейшего развития железнодорожной отрасли.

Ключевые слова: инвестиции, железнодорожный транспорт, инвестиционные ресурсы, железнодорожная отрасль.

The present study contains an analysis of technical and economic conditions and operation of rail transportation as a competitive branch. The perspective directions of investment in the rail transportation have been studied. The priority investment directions for the further development of the rail transport sector have been defined.

Keywords: investment, rail transportation, investment resources, rail transport sector.

УДК 338.4:37

О. М. ДМИТРЕНКО, аспірант, НТУ «ХПІ»

ОСВІТНІ ПОСЛУГИ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ І ЇХ РЕСУРСНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Проведена класифікація і структуризація видів освітніх послуг вищих навчальних закладів, визначені їх соціально-економічні категорії, ресурсне забезпечення та суспільне значення.

Ключові слова: освітня послуга, вищий навчальний заклад, ресурси.

Вступ. Вивчення соціально-економічної сутності освітніх послуг вищого навчального закладу (ВНЗ), як наголошує В.Александров, «вкрай необхідно для пізнання природи суспільних відносин в системі вищої освіти» [1] і пов'язане з важливим завданням управління її ресурсним забезпеченням при плануванні поточної та довгострокової основної, фінансової і маркетингової діяльності ВНЗ.

Аналіз основних досягнень і літератури. При дослідженні сутності освітньої послуги автори часто спираються на трактування поняття «послуга» Ф. Котлером, яке означає «захід або вигоду, які одна сторона в змозі запропонувати іншій і які в основному невідчутні і не приводять до заволодіння чим-небудь» [2]. Але при цьому спостерігається полісемія поняття «освітня послуга», переліки якої в основному відображені у працях вітчизняного вченого Н. Стеблюка [3] і російських дослідників В. Кожухаря [4] та О.Баталової [5]. Ця послуга різними авторами розглядається як процес навчання або сукупність освітньо-виховних процесів, специфічний товар, соціальне або економічне благо, вид або продукт діяльності, комплекс пов'язаних послуг ВНЗ, система знань і вмінь тощо. Такі дефініції підкреслюють багатогранність сутності освітніх послуг і пояснюються різними підходами до їх дослідження: економічним, економічно-соціологічним, маркетинговим, філософським тощо. Тому різноманітність освітніх послуг ВНЗ потребує класифікації і структуризації їх видів, вивчення їх соціально-економічних категорій, впливу на потенціал людської діяльності їх споживачів і суспільного значення.

Мета дослідження, постановка задач. Метою роботи є аналіз соціально-економічної сутності освітньої послуги ВНЗ та визначення її ресурсного забезпечення. Задачами роботи є класифікація видів освітніх послуг, визначення структури, сутності і суспільного соціально-економічного значення освітніх послуг ВНЗ.

Матеріали досліджень. Види освітніх послуг ВНЗ. Дослідження освітньої діяльності ВНЗ показує, що вона базується на процесі надання споживачам освітніх послуг. Насамперед, серед них виділяються за змістом освітньо-професійні та культурно-виховні послуги.

Перші є основними в структурі освітніх послуг ВНЗ і в залежності від мети споживача розподіляються на вищу освіту (в т.ч. і другу) за освітньо-кваліфікаційними рівнями (ОКР); післядипломну освіту; підготовку і атестацію наукових і науково-педагогічних кадрів; підготовку до вступу та до зовнішнього незалежного оцінювання; послуги консультування [6-8].

До структури вищої освіти входять ОКР «молодший спеціаліст», «бакалавр», «спеціаліст», «магістр». Післядипломна освіта включає перепідготовку, спеціалізацію, підвищення кваліфікації, стажування, а її формами можуть бути асистентура, інтернатура, лікарська резидентура, клінічна ординатура тощо. Основними формами підготовки науково-педагогічних працівників (НПП) вищої кваліфікації у ВНЗ є аспірантура (ад'юнктура) і докторантура, де створюються умови для безперервної освіти, здобуття відповідного наукового ступеня, в т.ч. прийому кандидатських іспитів. Основною ланкою в системі атестації кадрів вищої кваліфікації у ВНЗ є спеціалізовані вчені ради. Супутніми при цьому є послуги консультування: наукові, методичні, перекладацькі тощо.

До культурно-виховних послуг ВНЗ відносяться лекції та консультації з питань науки і техніки, культури і мистецтв, спорту і фізичної культури тощо; екскурсії; послуги курсів, гуртків, факультативів, мистецьких колективів, спортивних секцій, семінарів, практикумів а також наукова, культурна, духовна, фізична самоосвіта і підготовка громадян, допомогу у якій надають бібліотеки, видавництва, спортивні і оздоровчі комплекси, концертно-видовищні заходи ВНЗ тощо [8].

Споживачами кожного виду освітньої послуги є відповідно студенти, слухачі, курсанти, екстерни, асистенти-стажисти, інтерни, клінічні ординатори,

лікарі-резиденти, здобувачі, аспіранти (ад'юнкти), докторанти [6-7] та інші зацікавлені споживачі або їх соціальні групи, що формуються за спільними інтересами, уподобаннями, цілями тощо.

За формами надання освітні послуги є стаціонарними (денними та вечірніми), заочними, інтерактивними (дистанційними, в т.ч. E-learning), екстернатом, інтервальними (консультування), самоосвітою (з методичною і інформаційною підтримкою ВНЗ).

В залежності від тривалості надання послуги є довгостроковими (навчання для здобуття ОКР, аспірантура, докторантура); середньостроковими (підготовчі та інші курси, перепідготовка, підвищення кваліфікації, спеціалізація; стажування) та короткостроковими (цикли лекцій, тренінги, інструктажі, консультації, пробне тестування).

Відповідно до виду оплати (джерел фінансування) вони можуть бути умовно безплатні (за рахунок державного або місцевих бюджетів, позабюджетних коштів самого ВНЗ); платні (за кошти юридичних і фізичних осіб) і частково платні (з частковим відшкодуванням витрат).

За інституалізацією результату послуги поділяються на інституціолізовані професійні або культурно-виховні з видачею документів державного зразку або посвідчень суспільного визнання відповідно, а також на не інституціолізовані (без видачі документів).

У табл. наведена класифікація видів освітніх послуг за вказаними ознаками, які до того ж є параметричними при управлінні їх ресурсним забезпеченням при здійсненні оперативного, тактичного і стратегічного управління освітньою діяльністю ВНЗ.

Таблиця. Класифікація видів освітніх послуг ВНЗ

ОЗНАКА КЛАСИФІКАЦІЇ	ВИД ОСВІТНІХ ПОСЛУГ
Зміст	• освітньо-професійні; • культурно-виховні
Форми надання	• стаціонарні; • заочні; • інтерактивні; • екстернат; • інтервальні; • самоосвіта
Тривалість надання	• довгострокові; • середньострокові; • короткострокові
Вид оплати	• умовно безплатні; • платні; • частково платні
Інституалізація результату	• інституціолізовані професійні; • інституціолізовані культурно-виховні; • не інституціолізовані

Одними з основних принципів освіти в Україні є гнучкість і прогностичність системи освіти, її єдність і наступність, безперервність і різноманітність [6]. Реалізація державної політики у галузі вищої освіти забезпечується, в тому числі, і шляхом розширення можливостей для освіти

впродовж життя (концепція «Life Long Learning» – так звана «LLL»). Тому ВНЗ реалізує ці принципи у своїй освітній діяльності шляхом надання споживачам можливостей від підготовки до вступу у ВНЗ до підготовки кадрів вищої кваліфікації, причому ці процеси можуть бути безперервними. При цьому важливим є те, що споживач має можливість самостійно вибрати свою особисту «траєкторію» освіти. Структуру освітніх послуг ВНЗ та послідовність їх отримання (освітні «траєкторії») можна проілюструвати схемою (див. рис. 1). На ній звичайними стрілками показані варіанти освітніх «траєкторій», які споживач обирає особисто, а фігурними стрілками – його можливість окремо скористатись обраною послугою (за умови виконання відповідних нормативних, юридичних та фінансових умов) на будь-якому етапі його власної «траєкторії».

Сутність та категорії освітньої послуги. Навчально-виховний процес у ВНЗ визначається як система організаційних і дидактичних заходів, спрямованих на засвоєння відповідної освітньо-професійної програми певного ОКР та забезпечення патріотичного, морального, духовного, естетичного і фізичного розвитку особи [7]. Серед основних напрямів освітньої діяльності ВНЗ окреме місце займають культурно-освітня та методична робота [6]. Таким чином в процесі надання освітньої послуги ВНЗ забезпечує навчання і виховання споживачів, проводить культурно-просвітницьку роботу, надає можливості для самоосвіти і розвитку особистості.

Отже, аналізуючи сутність освітньої послуги ВНЗ, виділяємо в ній чотири взаємопов'язані процеси: навчальний (або *навчання*), виховний (*виховання*), культурно-освітній (*просвіта*) та самостійна робота споживача (СРС або *самоосвіта*) [6-7], які одночасно є і категоріями цієї послуги.

Основним у ВНЗ є навчальний процес (*навчання*) для здобуття ОКР від молодшого спеціаліста до магістра, післядипломної освіти, підготовки кадрів вищої кваліфікації. Він здійснюється у формах навчальних занять (лекцій; лабораторних, практичних, семінарських, індивідуальних занять; консультацій); СРС; практичної підготовки; контрольних заходів [7].

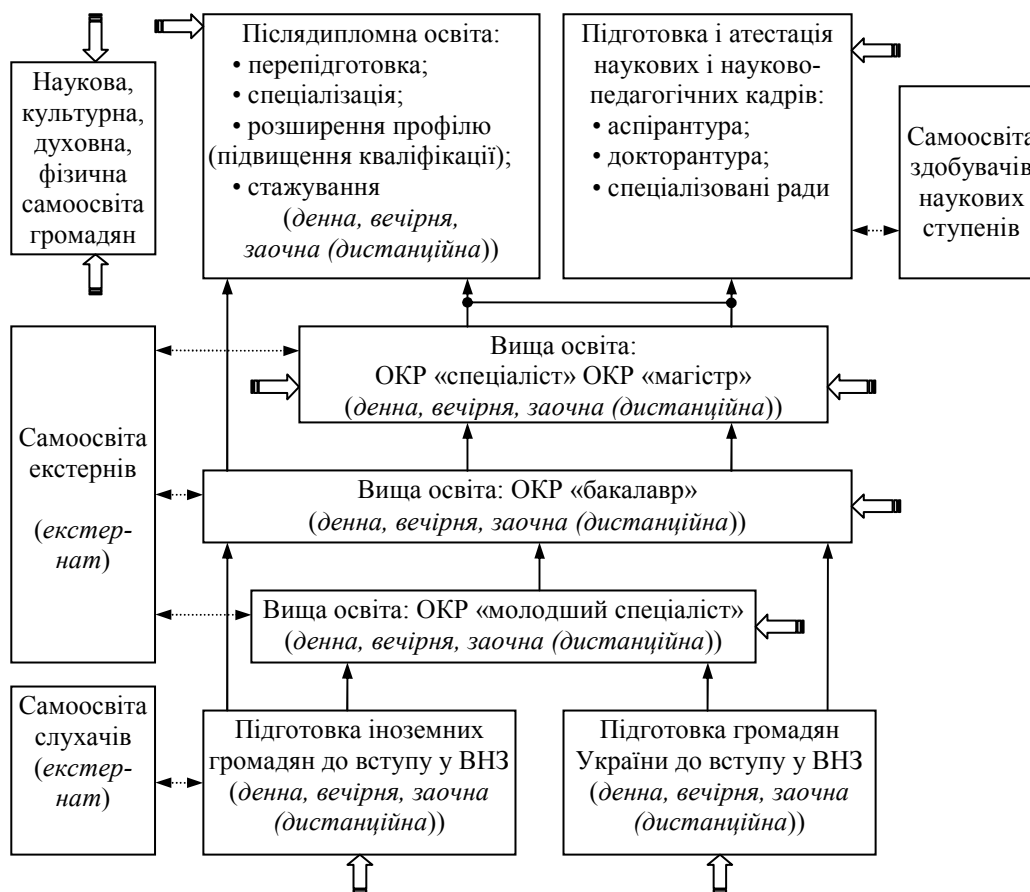

Рис. 1 – Структура освітніх послуг ВНЗ та освітні «траєкторії» їх споживачів

Суб'єктами навчально-виховного процесу є НПП; особи, які навчаються у ВНЗ (споживачі); інші працівники (наукові працівники, категорійні спеціалісти, завідувачі навчальних лабораторій, старші лаборанти, методисти тощо), яких крім наукових працівників можна віднести до учбово-допоміжного персоналу (УДП). Найважливішим учасником цього процесу є педагог як провідник знань та умінь до споживача. Тому для кадрового забезпечення навчального процесу заклад формує відповідний професорсько-викладацький склад (ПВС). Управлінські функції виконує адміністративно-управлінський персонал (ректорат, деканати, завідувачі кафедрами, керівники і співробітники навчальних та методичних відділів).

Ця складова послуги формує професійні компетенції споживача, що базуються на отриманих знаннях та вміннях і розвивають його потенціал здібностей і знань а також майновий потенціал [9]. Останній проявляється у формі отриманих споживачем інформаційно-довідкових (знання, інформація) та інституціоналізованих (диплом, посвідчення) цінностей. Отже споживач отримує можливість більш успішно продавати результати своєї праці за рахунок застосу-

вання нових знань, умінь та легітимних прав на відповідні види діяльності. Тому освітню послугу дослідники розглядають як інвестиційний товар [10], що має свою ринкову ціну, яка по суті є грошовим еквівалентом наданих споживачеві благ. Отже, навчання можна розглядати як економічну категорію сутності освітньої послуги ВНЗ.

Важливою складовою освітньої послуги є виховна робота, яка спрямована на розвиток людської особистості, формування системи її ціннісних орієнтацій у всіх сферах життєдіяльності (соціальной, культурній, політичній, духовній тощо), усвідомлення та дотримання норм і правил соціальних відносин та загальнолюдської моралі, успішної соціалізації особистості, вміння досягати особистих та колективних цілей, тобто на *виховання* сучасної еліти суспільства [6]. Справедливо відмічають В.Долятовский та О.Мазур, що «особливості освітньої послуги проявляються у тому, що вона надається ... в комплексі із створенням духовних цінностей, перетворенням особистості того, що навчається» [11]. Таким чином процес виховання формує соціальний, культурний, адміністративний, політичний і символічний капітали людини [9, 12], які в сукупності якісно підвищують рівень її потенціалів соціальних відносин та самоуправління [9]. Тому виховання можна вважати соціальною категорією сутності освітньої послуги.

Основними учасниками навчально-виховного процесу із сторони ВНЗ є керівні та науково-педагогічні працівники, співробітники деканатів, кафедр і гуртожитків, вихователі, тренери, працівники бібліотек, інші спеціалісти. До них за рішенням ВНЗ можуть долучатись діячі науки, культури а також представники підприємств, установ, кооперативних та громадських організацій [6]. Максимальний ефект цієї роботи досягається із студентами і слухачами денної форми навчання.

Культурно-освітня робота (*просвіта*) у ВНЗ спрямована на задоволення інших освітніх, культурних, естетичних, духовних, фізичних потреб споживача, формування його культурних і духовних цінностей, фізичного здоров'я, тобто на збагачення його людського, соціального і культурного капіталів, а відповідно і розвитку його особистих потенціалів соціальних відносин, людського та самоуправління [9]. Цей процес організують і здійснюють педагоги, вихователі, керівники творчих колективів, тренери, бібліотекарі тощо. Він поширюється не

тільки на основних споживачів, але і на всіх співробітників університету та їх родини і відіграє важливу соціальну роль. Хоча просвіта має більш виражену культурну природу, вважаємо що її потрібно розглядати одночасно як культурну та соціальну категорії освітньої послуги, тому що загальна культура людини не має суспільної цінності без її успішної соціалізації, довіри до неї і визнання.

В основному дослідники при аналізі сутності освітньої послуги ВНЗ обмежуються тільки вищевказаними трьома її категоріями (наприклад, [10]). Але в сутності цієї послуги присутня ще одна важлива її категорія – *самоосвіта*. Реалізація концепції «LLL» вимагає формування нової стратегії університетів, орієнтованої на всебічне ресурсне забезпечення самоосвіти споживачів. Такі послуги все більше набувають ринкового попиту.

Самоосвіта проявляється як необхідна складова навчання, виховання або просвіти, і реалізується у вигляді СРС. Дійсно, у навчанні за окремими формами самоосвіта має переважне (заочна, дистанційна) або майже абсолютне (екстернат) значення. СРС є обов'язковою категорією навчального процесу у вищій школі, що відображається у нормативних документах (навчальних планах, програмах). Крім цього, освітнім законодавством передбачається самоосвіта громадян, для чого, у ВНЗ «створюються відкриті та народні університети, лекторії, бібліотеки, центри, клуби ...» [6].

Самоосвіта у вихованні (самовиховання) та просвіті приносить споживачеві важливі для нього соціальні та економічні результати. ВНЗ надає їй все необхідне ресурсне забезпечення: кадрове, навчально-методичне, інформаційне. Самоосвіта поєднує процеси навчання, виховання і просвіти у формі СРС, тому її можна розглядати одночасно як економічну, культурну та соціальну категорії сутності освітньої послуги. Цей процес формує відповідні потенціали людської діяльності споживача: людський, майновий, самоуправління, соціальних відносин [9].

Таким чином, соціально-економічну сутність освітніх послуг у ВНЗ і процес їх надання можна схематично представити на рис. 2.

Як видно, освітня послуга ВНЗ є сукупністю процесів навчання, виховання, просвіти та самоосвіти, спрямованих на розвиток особистих потенціалів її споживачів та людського потенціалу суспільства. З точки зору економічної сутності погодимося, що «освітні послуги – це специфічні економічні блага, що надаються особистості для задоволення її різноманітних освітніх потреб і які ста-

новлять взаємну зацікавленість суспільства і кожного індивіда зокрема в їх подальшому використанні в професійній діяльності» [3]. Тому, як відмічає Т. Єкшикеєв, «можна говорити про існування економічної, соціальної і культурної природи (сутності) освітньої послуги» [10].

Отже, можна стверджувати, що освітня послуга ВНЗ є економічною, культурно-просвітницькою і соціально значущою категорією суспільно важливої освітньо-виховної діяльності ВНЗ, яка спрямована на розвиток потенціалу людської діяльності її споживача та людського потенціалу суспільства і реалізується в результаті процесів навчання, виховання, просвіти та самоосвіти її споживачів.

Рис. 2 – Сутність освітніх послуг ВНЗ та процес їх надання

Суспільне значення освітніх послуг ВНЗ. Державною політикою в галузі освіти є визнання її пріоритетною сферою соціально-економічного, духовного і культурного розвитку суспільства [6]. Метою освіти визначені «всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, ... збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу...» [6]. Цим підкреслені багатогранність і суспільне значення освітньої послуги, як основи освіти, в т.ч. і вищої, оскільки під якістю вищої освіти повинно розуміти «сукупність якостей особи ..., що обумовлює здатність задовольняти як особисті духовні і матеріальні потреби, так і потреби суспільства» [6].

ВНЗ впливають на розвиток потенціалу людської діяльності споживачів, виконуючи власну місію з виховання еліти суспільства, і таким чином роблять вагомий внесок у розвиток людського потенціалу суспільства. Суспільство постійно змінює вимоги до рівня якості освітніх послуг ВНЗ та ресурсного забезпечення його освітнього потенціалу шляхом формування як законодавчих вимог, так і ринкового попиту. Таким чином ці процеси мають постійний взаємний вплив, проілюстрований схемою (див. рис.3).

Рис. 3. – Суспільне соціально-економічне значення освітніх послуг ВНЗ

Наберемося сміливості стверджувати, що ці процеси є основою успішної діяльності визнаних університетів впродовж століть. Довгострокова ринкова успішність ВНЗ із надання освітніх послуг залежить від своєчасного оновлення і нарощування їх ресурсного забезпечення. Це завдання стосується не тільки оперативного рівня управлінської діяльності керівництва ВНЗ, а насамперед тактичних і стратегічних управлінських рішень.

Висновки. Проведена класифікація і структуризація видів освітніх послуг ВНЗ. Визначені їх соціально-економічні категорії. Досліджений вплив послуг на потенціал людської діяльності споживачів та їх суспільне значення. Визначене ресурсне забезпечення при плануванні поточної та довгострокової освітньої діяльності ВНЗ.

Список літератури: 1. *Александров В.* Освітня послуга / *В.Александров*// Економіка України. – 2007. – №3. – С.53-60. 2. *Котлер Ф.* Маркетинг менеджмент /*Ф. Котлер, К.Л.Келлер.* – Пер. с англ.- 12-е изд. – СПб.: Питер, 2011. – 816 с. 3. *Стеблюк Н.Ф.* Економічна природа освітніх послуг в системі вищої освіти України /*Н.Ф.Стеблюк*// [Електронний ресурс]: Режим доступу: http://www.rusnauka.com/15_DNI_2008/Economics/33530.doc.htm. 4. *Кожухар В.М.* К определению содержания образовательной услуги /*В.М.Кожухар.* – Маркетинг в России и за рубежом. – 2005.- №3. – С. 31-41. 5. *Баталова О. С.* Специфика образовательной услуги как основа маркетинговой политики вуза // Актуальные вопросы экономики и управления: материалы междунар. заоч. науч. конф. (г. Москва, апрель 2011 г.). – Т. II. – Под общ. ред. Г. Д. Ахметовой. – М.: РИОР, 2011. – С. 7-12. 6. Закон України «Про освіту»

[Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=1060-12>. 7. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2984-14>. 8. Постанова Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2010 р. № 796 «Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися навчальними закладами, іншими установами та закладами системи освіти, що належать до державної і комунальної форми власності» [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=796-2010-%EF>. 9. Заруба В.Я. Системний аналіз впливу людського фактору на інноваційний розвиток економіки / В. Я. Заруба, Н. В. Кузьминчук // Механізм стратегічного управління інноваційним розвитком: монографія за ред. О.А. Біловодської. Суми: Університетська книга. – 2010. – 432 с. 10. Екишкеев Т.К. Развитие конкурентного потенциала вуза на рынке образовательных услуг / Т.К. Екишкеев // Проблемы современной экономики. – 2009. – № 2(30). – С. 375-378. 11. Стратегическое планирование деятельности вуза на рынке образовательных услуг. Монография. / Под ред. В.А. Долятовского, О.А.Мазура. – Ростов-на-Дону-Невинномыск: СКНЦ ВШ-РГЭУ «РИНХ»-НИЭУП. – 2005. – 235 с. 12. Радаев В. В. Понятие капитала, формы капиталов и их конвертация / В. В. Радаев // Экономическая социология: электронный журнал. – 2002. – Том 3. – №4. – С. 20-33. – Режим доступу: <http://ecsoc.hse.ru/pdf/ecsoc011.pdf>.

Надійшла до редколегії 20. 10. 2012

УДК 338.4:37

Освітні послуги вищого навчального закладу і їх ресурсне забезпечення / Дмитренко О. М. // Вісник НТУ «ХП». Серія: Актуальні проблеми управління та фінансово-господарської діяльності підприємства – Харків: НТУ «ХП». – 2012. – № 56(962). – С. 48–57. – Бібліогр.: 12 назв.

Проведена класифікація і структуризація видів освітніх послуг вищих навчальних закладів, визначено їх соціально-економічні категорії, ресурсне забезпечення і суцільне значення.

Ключевые слова: освітня послуга, вище навчальне заведення, ресурси.

Classification and strukturization of types of educational services of higher educational establishment is conducted. Also their socio-economical categories, resource providing and social sense are certain.

Keywords: educational services, higher educational establishment, resources.

УДК 658

А. В. ДУДАР, викладач, ДонДУУ, Торезький коледж, Торез

СУЧАСНЕ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

В статті виділені актуальні методи управління підприємством у кризових умовах, підходи до стратегічного планування, що дадуть можливість функціонувати підприємству в умовах кризи з найменшими втратами.

Ключові слова: підприємство, криза, антикризове управління, виробництво, економіка, розвиток.

Вступ. Досліджуючи управлінські технології та інструменти, які найбільш активно застосовуються сучасними компаніями, необхідно відзначити спрямування останніх на вирішення проблем, що формуються під впливом домінуючих протиріч функціонування підприємств, серед яких: суперечності між прагненням керівництва управляти розвитком підприємства на засадах завчасного передбачення та невизначеністю зовнішніх і внутрішніх умов господарювання; протиріччя між ретельністю і творчістю в діяльності співробітників, між прагненням до стійкості розвитку підприємства як системи і його мінливістю, між цілісністю

© А. В. Дудар, 2012